

แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาค่ายคุณธรรมเพื่อการเผยแผ่ธรรมสำหรับเยาวชน ศึกษา
กรณี : ฝ่ายบริการฝึกอบรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาใคร่ขอ
เสนอแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมในพุทธศาสนา
2. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม
3. โครงการอบรมค่ายคุณธรรม
4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. กรอบแนวคิดในการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมในพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ทุกชนชั้น โดยมุ่งเน้น
ถึงกลุ่มคนที่มีความวุ่นวาย หรือความทุกข์ทั้งหมด พระพุทธศาสนาจะเน้นที่หลักธรรมคำสอนเพื่อ
ให้เรานึกถึงสาเหตุแห่งความทุกข์ ให้หยุดพิจารณาหลักธรรมตามเหตุผลความเป็นจริงโดยอาศัย
หลักของศรัทธาคือ ความเชื่อ แต่ไม่เชื่ออย่างมงายให้เชื่อด้วยหลักแห่งเหตุผลตามความเป็นจริง
เช่นในเรื่องของอริยสัจ 4 ข้อที่ว่าทุกข์ให้รู้ว่านี่คือทุกข์ เมื่อรู้แล้วให้เรานึกถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ให้
พิจารณาถึงความดับทุกข์และวิธีการแก้ทุกข์ สิ่งเหล่านี้เมื่อคิดถึงเหตุผลได้แล้วจุดแห่งปัญญาทั้ง
หลายก็จะเกิดตาม นี่คือหลักแห่งจินตามยปัญญา อันเป็นปัญญาที่เกิดจากการนึกคิดถึงเหตุผล
พระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นจุดแห่งความคิดมากมายโดยอาศัยศรัทธาเป็นตัวพื้นฐานและมี
ปัญญาเป็นผลที่เกิดตาม จุดมุ่งเน้นของการเผยแผ่ธรรมในพุทธศาสนาได้แบ่งหัวข้อออกเป็นดังนี้

1. พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง พระพุทธศาสนาเป็น
ศาสนาประเภท อเทวนิยม สอนให้มนุษย์พึ่งตนเอง ผีก็ตัด และอบรมพัฒนาตนเองโดยเน้นในเรื่อง
ของศรัทธาและการใช้ปัญญาไม่หวังพึ่งพาสังภายนอกไม่ว่าเทพเจ้าสูงสุดหรือเทวดาใด ๆ

- 1.1 การพัฒนาศรัทธา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเน้นหนักในเรื่องการใช้
สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณาให้เห็นต้น
เหตุของความทุกข์แล้วแก้ไขให้ถูกทาง ไม่ให้เชื่อถืออย่างมงายไร้เหตุผล พระพุทธองค์ทรงแสดง

หลักความเชื่อไว้ 10 ประการ ซึ่งต่อมาได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกเป็นพระสูตร สูตรหนึ่งว่า “เกสปุตตสูตร” บางทีเรียกว่า “กาลามสูตร” เนื้อความในกาลามสูตรนี้เหมาะสมอย่างยิ่งที่จะนำมาเป็นหลักในการคิดพิจารณาหาเหตุผลก่อนที่จะเชื่ออะไรง่าย ๆ

1.2 การพัฒนาปัญญา ปัญญาคือ ความรอบรู้ ความฉลาดอันเป็นผลมาจากการเรียนและคิด บ่อเกิดแห่งปัญญามี 3 ประการ คือ

1.2.1 สุตมยปัญญา สุตะ แปลว่า ฟัง การฟังเป็นการเพิ่มพูนสติปัญญาได้อย่างหนึ่งแต่จะได้ผลดีต้องตั้งใจฟัง เช่น เมื่อครูสอนอยู่ในห้องเรียนถ้าเราไม่ตั้งใจฟัง จิตใจไม่เป็นสมาธิคิดไปถึงเรื่องอื่น ๆ ถึงแม้จะฟังแต่ถ้าใจไม่เป็นสมาธิแล้ว ก็สักแต่ว่าฟังไม่สังเกตไม่จดจำก็จะได้不得ความรู้ ต้องตั้งใจฟัง รู้จักจับใจความสำคัญของเนื้อหาวิชาที่เรียนจึงจะได้ความรู้

1.2.2 จินตามยปัญญา จินตะ แปลว่า คิด การเรียนนั้นถ้าเพียงแต่ฟังหรืออ่านเฉย ๆ ไม่ใช่ความคิดพิจารณา ความรู้ที่ได้ก็ไม่แตกฉานเป็นเพียงรู้เท่าตำราต้องอาศัยการคิดพิจารณาหาเหตุผลเปรียบเทียบด้วย จึงจะมีความรู้กว้างขวาง การพิจารณาปัญญาให้กว้างขวางและคิดได้ลึกซึ้งนั้นต้องรู้จักวิธีคิดหรือคิดถูกวิธี เอาความรู้ที่ได้จากการฟัง การอ่าน การเล่าเรียนมาเป็นพื้นฐานแล้วคิดพิจารณาให้รอบคอบ การคิด การพิจารณาโดยใช้ปัญญาให้เข้าใจคุณค่ามองเห็นผลดีผลเสียซึ่งมีชื่อเรียกเฉพาะว่า โยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาให้แยบคาย พิจารณาเพื่อเข้าถึงความจริง โดยสืบค้นหาเหตุไปตามลำดับจนถึงต้นเหตุที่แท้ มีการแยกแยะองค์ประกอบจนมองเห็นตัวสภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยหรือตริตรองให้รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว

1.2.3 ภวานามยปัญญา ภาวนา แปลว่า การทำให้เกิดขึ้น การฝึกอบรม ภวานาปัญญาคือ ปัญญาที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรมเจริญปัญญาให้รู้เท่าทัน เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนมีจิตใจเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติมากกว่าการเรียนทางทฤษฎีแต่ขาดการปฏิบัติ

2. พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกอบรมตน การพึ่งตนเองและการมุ่งอิสรภาพ

2.1 การฝึกอบรมตน พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมตนเป็นอย่างมาก การปฏิบัติธรรมทุกอย่างในพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนาล้วนเป็นการฝึกอบรมตนทั้งสิ้น หลักธรรมที่เกี่ยวกับการฝึกอบรมตนมีหลายข้อ เช่น ภาวนา ทมะ สิกขา

2.1.1 ภาวนา แปลว่า ทำให้เกิดให้มีขึ้น ทำให้มีให้เป็นไป หมายความว่าอะไรที่ยังไม่มีก็ทำให้มีขึ้น อะไรที่ยังไม่เป็นก็ทำให้เป็นขึ้น ซึ่งหมายถึง การฝึกอบรมเพื่อสร้างเสริมให้เกิดขึ้น เช่น การฝึกอบรมจิตให้เป็นสมาธิ การฝึกอบรมจิตให้มีเมตตา เป็นต้น

2.1.2 ทมะ แปลว่า การฝึก หมายถึง การฝึกปรับปรุงตน การรู้จักข่มใจ ข่มใจ บังคับควบคุมตนเองได้ ไม่พูดไม่ทำอะไรไปตามอารมณ์ แต่พูดและทำตามเหตุผลที่พิจารณาแล้วว่าดีมีประโยชน์

2.1.3 สิกขา แปลว่า การศึกษา ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมมี 3 อย่าง รวมเรียกว่า สิกขา

อธิศีลสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องศีล ควบคุมความประพฤติทางกายวาจา

อธิจิตสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องจิต คือ การฝึกสมาธิ

อธิปัญญาสิกขา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา

พระพุทธศาสนาเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่าเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ ฝึกฝนได้ ตั้งแต่ยังมีสัญชาติญาณป่าเถื่อนไปจนกระทั่งเป็นพระอริยบุคคลขั้นสูงสุดคือ พระพุทธเจ้า

2.2 การพึ่งตนเอง พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักพึ่งตนเองหวังผลสำเร็จด้วยการลงมือทำและรู้จักปรับปรุงแก้ไขตนเอง อย่าไปหวังพึ่งปัจจัยภายนอก เพราะปัจจัยภายนอกนั้นไม่แน่นอน มีพุทธภาษิตหลายบทที่สอนให้พึ่งตนเอง เช่น อัตตาทิ อัตตานิ นาโต ตนเป็นที่พึ่งของตน เป็นต้น

หลักคำสอนให้พึ่งตนเองนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้เรามีความเพียรพยายามในการที่จะประพฤติตนให้เป็นคนดี ทำความดียิ่งขึ้น และปรับปรุงตนเองให้มีความสามารถยิ่งขึ้น จุดมุ่งหมายจะบรรลุด้วยตัวของเราเองต้องทำดี พระศาสดาก็ดี ครูอาจารย์ก็ดีเป็นเพียงแค่ผู้บอกทางเท่านั้น จุดมุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนาพระศาสดาจะช่วยส่งเราหรือนำเราไปสวรรค์ไปนิพพานนั้นไม่ได้ แต่ช่วยบอกทางชี้ทางและแนะนำพร่ำสอนกันได้ เป็นกัลยาณมิตรได้แต่เมื่อถึงคราวปฏิบัติเราต้องปฏิบัติเอง ดังนั้นเราจึงควรพึ่งตนเองให้มากที่สุด ทำให้ตัวเรามีสมรรถภาพ มีคุณภาพที่จะพึ่งตัวเองช่วยเหลือตัวเองได้เป็นที่พึ่งของตนเองได้จะพึ่งผู้อื่นก็ต่อเมื่อจำเป็นเท่านั้น (พระเทพเวที, 2531, น. 22-23)

2.3 การมุ่งอิสรภาพ อิสรภาพในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความหลุดพ้นจากกิเลส คำที่ใช้ในทางธรรมที่หมายถึงอิสรภาพได้แก่คำว่า วิมุตติ หรือ วิโมกข์ หรือ โมกษะ ทั้ง 3 คำนี้แปลว่า ความหลุดพ้นจากกิเลส หมายถึงนิพพาน คือการดับกิเลส และกองทุกข์ เป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลสต้องอาศัยปัจจัย (เหตุที่ให้เกิด เหตุอันเป็นทางให้เกิดผล) หลายอย่างปัจจัยที่จำเป็นอย่างยิ่งคือ ความรู้หรือปัญญา ลำดับขั้นของการฝึกอบรมตน การที่จะบรรลุวิมุตตินั้นต้องอาศัยปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญ และอาศัยองค์ประกอบเสริมอีก 4 อย่างคือ

1. ศรัทธา ความเชื่อ ความมั่นใจ ทำให้มีกำลังใจที่จะกระทำต่อไป
2. วิริยะ ความเพียร ทำให้ไม่เกิดความท้อถอย
3. สติ ความระลึกได้ ทำให้กระทำถูกต้อง รอบคอบ ไม่ผิดพลาด
4. สมาธิ ความตั้งใจมั่น ทำให้เกิดความมั่นคงแน่วแน่

คุณธรรม 4 ดังกล่าวเมื่อรวมกับปัญญาคือ ความรอบรู้เป็น 5 ข้อ เรียกว่า พละ 5 คือ ธรรมเป็นกำลัง 5 อย่าง อันเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมอิสรภาพให้แก่ผู้ปฏิบัติธรรมนั้น (พระราชนิพนธ์, 2530, น. 12-21)

กระบวนการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธเจ้า

พระธรรมปิฎก (2532, น. 46-50) กระบวนการเทคนิควิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลายวิธีการ แต่ที่พระองค์ทรงใช้บ่อยมีดังต่อไปนี้

1. แบบสนทนา วิธีนี้พระองค์ทรงใช้บ่อยที่สุดโดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ยังไม่เข้าใจหลักธรรม ในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะ เป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจหลักธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่ พระสาวกพระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกันอย่างเป็นลุลงตรว่า กาเลนะ อัมมสากัจฉา เอตัมมังคลมุตตมัม การสนทนาธรรมตามกาลเป็นมงคลอันอุดม ดังนี้

2. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้พระองค์ทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรม ประจำวันซึ่งมีประชาชนหรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว แต่มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุข ทางจิตใจ ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีการสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดง ธรรมอยู่ในที่ประชุมกันแต่ละคนรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะ ซึ่งนับว่าเป็นความ สามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่งของพระพุทธองค์

3. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้นนอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรม แล้วโดยมากเป็นผู้ที่นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างมาสอนเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธ ศาสนาหรือเทียบเคียงกับลัทธิคำสอนของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่ม ปราบให้จนหรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาดูลักษณะของ ปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ในสังคีติสูตรท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะและวิธี ตอบ 4 อย่างคือ

3.1 เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว พระอรรถกถาจารย์ยกตัวอย่าง เช่น ถามว่าจักขุเป็นอนิจจังหรือ ฟังตอบไปได้ตรงทีเดียวว่า ถูกแล้ว

3.2 ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ถึงย่อนถามแล้วจึงกล่าวตอบ เช่น เขาถามว่า โสตะก็เหมือนจักขุหรือ ฟังย่อนถามว่าที่ถามนั้นหมายถึงในแง่ใดถ้าเขาบอกว่า ในแง่เป็นเครื่องมือมองเห็นฟังตอบว่า ไม่เหมือน ถ้าเขาบอกว่า ในแง่เป็นอนิจจังจึงควรตอบรับว่าเหมือน

3.3 วิทักขพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ เช่น เมื่อเขาถามว่าสิ่งที่เป็นอนิจจังได้แก่จักขุใช่ไหม ฟังแยกความออกตอบว่า ไม่ใช่เฉพาะจักขุเท่านั้นถึงโสตะ ฆานะ ก็เป็นอนิจจัง

3.4 รูปนียปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่องไร้ประโยชน์ อันจักเป็นเหตุให้ไขว้เขวยืดเยื้อสิ้นเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป

4. แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพชนาติเตียนกันอยู่ มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์จะทรงเรียกประชุมสงฆ์สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิดเมื่อเจ้าตัวรับได้ความเป็นสัตย์แล้วก็จะทรงดำหนิชี้แจงผลเสียหายที่เกิดขึ้นส่วนรวม พรรณนาผลร้ายของการประพฤติไม่ดีและคุณประโยชน์ของความประพฤติที่ดีงาม แล้วทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น จากนั้นจะตรัสให้สงฆ์ทราบว่าจะทรงบัญญัติสิกขาบท โดยทรงแถลงวัตถุประสงค์ในการบัญญัติให้ทราบ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้น ๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยความรับทราบร่วมกันของสงฆ์

พระเทพเวที (2532, น. 43) ได้กล่าวถึงเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งทำหน้าที่ให้ประชาชนผู้รับสาร แตกต่างกันสามารถเข้าใจและจดจำได้ง่ายที่สุดโดยมีหลักการสอนดังนี้

1. สอนจากสิ่งที่ผู้รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่ผู้รู้เห็นเข้าใจยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ อริยสัจ ทรงเริ่มสอนจากความทุกข์ ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงสาวหาเหตุที่ยากลึกซึ้งและหาทางแก้ไขต่อไป

2. สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากขึ้นไปตามลำดับขั้นและต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป

3. ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ฟังสอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

4. สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

5. สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้
6. สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงว่าผู้สอนมีความรู้มาก
7. สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่เขาจะเรียนรู้และเข้าใจเป็นประโยชน์ต่อตัวเขาเอง

ลีลาการสอนของพระพุทธองค์

พระธรรมปิฎก (2545, น. 45-50) ได้แบ่งคุณลักษณะที่เรียกว่าเป็นลีลาในการสอนของพระพุทธองค์มี 4 อย่าง คือ

1. สันทัดสนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูให้เห็นกับตา
2. สมาทปนา ชักจูงใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้ค่อยๆตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ
3. สมุตเตชนา เร้าใจให้แก่วกกล้าปลุกให้มีอุตสาหะแข่งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้
4. สัมปหังสนา ชโลมใจให้เข้มขึ้น ระวัง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนพึงจะได้รับจากการปฏิบัติ

กลวิธีและอุปมาประกอบการสอน

1. การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแม่นย่ำ เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น พระพุทธเจ้าทรงใช้อุทาหรณ์และนิทานประกอบการสอนมากมาย จะเห็นได้จากการใช้คัมภีร์ต่าง ๆ มีอุทาหรณ์และนิทานปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะคัมภีร์ชาดกอย่างเดียวก็มีนิทานชาดกถึง 547 เรื่อง

2. การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ช่วยให้เรื่องลึกซึ้งเข้าใจยากปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจมากขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือแม้เปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบรูปธรรมก็ช่วยให้ความหนักแน่นเข้า การใช้อุปมานี้ น่าจะเป็นกลวิธีประกอบการสอนที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากที่สุดเมื่อเทียบกับวิธีอื่น ๆ

3. การใช้อุปการณการสอน ในสมัยพุทธกาลย่อมไม่มีอุปการณการสอนชนิดต่าง ๆ ที่จัดขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นอย่าง

กว้างขวาง หากใช้อุปกรณ์บ้างก็ต้องอาศัยวัตถุดิบของที่มีในธรรมชาติ หรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

4. การทำเป็นตัวอย่าง เป็นวิธีการสอนที่ดีที่สุดโดยไม่ต้องกล่าวสอนด้วยวาจา แต่เป็น ทำนองการสาธิตให้ดู พระพุทธเจ้าทรงกระทำเป็นตัวอย่างด้วยการเป็นผู้นำที่ดีและการมีพระจริยาวัตรที่ดีงามที่เป็นอยู่โดยปกตินั่นเอง

5. การเล่นภาษา เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาบวกกับปฏิภาณไหวพริบ ข้อนี้จึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่มีความรอบรู้ไปทุกด้านเมื่อผู้ใดทูลถามปัญหาเป็นคำร้อยกรองพระองค์ก็ทรงตอบเป็นคำร้อยกรองไปทันที ทำนองกลอนสด บางที่เขาทูลถามหรือกล่าวข้อความโดยใช้คำที่มีความหมายไปในทางที่ไม่เหมาะสมดีงาม พระองค์ก็ตรัสตอบไปด้วยคำพูดเดียวกันนั่นเอง แต่เป็นคำพูดในความหมายที่ต่างออกไปเป็นฝ่ายดีงาม

6. อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่ธรรมในพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า ในการสั่งสอนคนแต่ละถิ่นหรือแต่ละหมู่คณะมักทรงเริ่มต้นที่บุคคลผู้เป็นประมุข เช่นพระมหากษัตริย์ หรือหัวหน้าของหมูชนั้น ๆ ทำให้การประกาศพระศาสนาได้ผลรวดเร็วและเป็นการยืนยันพระปรีชาสามารถของพระองค์ด้วย

7. การรู้จักจังหวะและโอกาส เมื่อยังไม่ถึงจังหวะยังไม่เป็นโอกาสก็ต้องมีความอดทน ไม่ชิงหักหาญหรือตั้งต้นทำ แต่ก็ต้องตื่นตัวอยู่เสมอเมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาสก็ต้องมีความจับใจที่จะจับมาทำให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยให้ผ่านลอยไปเสียเปล่า แม้ในการเผยแผ่ศาสนาแก่คนส่วนใหญพระพุทธเจ้าก็ทรง ปฏิบัติตามจังหวะและโอกาสด้วย เช่นในระยะแรกประกาศพระศาสนา ณ วันมาฆบูชาเมื่อ หลังตรัสรู้ 1 ปี เมื่อประทับอยู่ ณ เวฬุวัน พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมพร้อมกัน ณ ที่นั้น และเป็นโอกาสเหมาะ พระพุทธเจ้าก็ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์สำหรับเป็นหลักยึดถือร่วมกันของคณะสงฆ์ก่อนที่จะแยกย้ายกันไปบำเพ็ญศาสนกิจ

8. ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอัตรา ตัดัดค้นหา มานะ ทิฐิ เสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดในการสอนได้ผลดีที่สุดก็จะทำในทางนั้น ไม่กลัวว่าจะเสียเกียรติ ไม่กลัวว่าจะถูกรู้สึกว่าแพ้ บางคราวเมื่อสมควรก็ต้องยอมให้ผู้เรียนรู้สึกว่าเขาเก่งกว่า บางคราวสมควรข่มก็ข่ม บางคราวสมควรอ่อนก็อ่อน สมควรขัดก็ขัด สมควรปลอบก็ปลอบ มีพุทธพจน์ว่า เรายอมฝึกคนด้วยวิธีอ่อนละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง และทั้งอ่อนกับแข็งปนกันไป

9. การลงโทษและให้รางวัล แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้การขมเขยยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น กล่าวชมโดยธรรมให้เขามั่นใจในการทำความดีของ

ตนแต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบข่มคนอื่นลง บางทีทรงชมเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่าง หรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิด ให้ตั้งทัศนคติที่ถูกต้อง อย่างไรก็ดีการลงโทษน่าจะมีอยู่แบบหนึ่ง คือ การลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและทางวินัย ในทางพระวินัยถือว่ามิชอบปฏิบัติความประพฤติอยู่แล้ว และบทบัญญัติเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงตราไว้ด้วยความเห็นชอบร่วมกันของคณะสงฆ์ พร้อมทั้งมีบทกำหนดโทษไว้เสร็จ ส่วนในทางธรรมภิกษุที่เลืือของจริง ๆ สอนไม่ได้ก็กลายเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าและเพื่อนพรหมจารีทั้งปวงไม่ถือว่าเป็นผู้ที่ควรจะว่ากล่าวสั่งสอน โดยวิธีนี้ถือว่าการลงโทษอย่างรุนแรงที่สุด

10. กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะครั้งเฉพาะคราวไป

หลักและวิธีการเผยแผ่ธรรม

ผู้ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมโดยตรงคือ พระสงฆ์ในพุทธศาสนา การที่พระสงฆ์จะทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนให้ได้ผลดี จะต้องสนับสนุนให้มีการอบรมศึกษาและปฏิบัติตามธรรมนั้นให้เข้าใจและได้ผลแก่ตนเองก่อน จึงเป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ที่จะต้องทำให้พระสงฆ์มีความรู้แตกฉานในพระธรรมวินัย เพื่อให้พระสงฆ์ทำหน้าที่สั่งสอนประชาชนตามหลักการ 3 ประการ คือ สอนธรรมให้ผู้ฟังรู้จัก เห็นจริงในสิ่งที่บุคคลนั้นควรรู้ สอนธรรมที่มีเหตุผลที่ผู้ฟังสามารถไตร่ตรองพิจารณาแล้วเห็นจริงจนเป็นสิ่งที่สมควรแก่ผู้ฟังและปฏิบัติตามธรรมให้ได้รับผลตามควรแก่การปฏิบัติ ในหลักการสอนทั่วไปของพุทธศาสนานั้นได้แบ่งลำดับเป็นสามประการ คือ (พระราชาวรมนี 2531, น. 31-42)

1. เนื้อเรื่องที่สอน โดยธรรมชาติของคำสอนในพุทธศาสนานั้นต้องอยู่ในกรอบ 3 ประการ คือ เป็นเนื้อหาสาระที่ก่อให้เกิด คาวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม หมายความว่า เนื้อหาที่สอนจะต้องสร้างความเคารพในความเป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตยที่ต้องการให้มนุษย์ยอมรับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของแต่ละคนไม่มีการเหยียดหยามแบ่งแยก มีความร่วมมือร่วมใจกันในหมู่คณะประชาชนภายในสังคม ไม่ใช่สอนให้เกิดความแตกแยก สอนให้รู้จักแบ่งปัน ซึ่งตรงกับหลักประชาธิปไตยในหัวข้อการรับผิดชอบต่อหมู่คณะ การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคมในทุกเรื่องทุกระดับ ตลอดจนสอนให้เรามีเหตุผลยอมรับการใช้สติปัญญาในการแสวงหาทางแก้ไขปัญหาของตนและสังคม ไม่ใช่สอนให้หลงเชื่อมง่ายกับเรื่องเหนือธรรมชาติเหนือเหตุผล ตรงกับหลักประชาธิปไตยในเรื่องที่เน้นความเชื่อมั่นในความสามารถของมนุษย์ในการใช้เหตุผลและสติปัญญาหาทางเลือกชีวิตที่ดีกว่า

2. ผู้ฟัง คำนึงถึงและสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น รู้ถึงขั้นพื้นฐานของผู้ฟังรู้ระดับความสามารถของเขาในการรับฟัง ปรับวิธีการสอนให้เหมาะกับบุคคลแม้สอนเรื่องเดียวกัน แต่ต่างบุคคลอาจต้องใช้วิธีการที่แตกต่างกัน และคำนึงความแตกต่างของความพร้อมกับความสุกงอมทางความคิดของผู้ฟัง สอนโดยให้ผู้ฟังลงมือทำเอง ช่วยให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจชัดเจนแม่นยำและได้ผลจริง การสอนควรดำเนินในรูปที่ให้ผู้ฟังกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง เพื่อให้เกิดอิสรภาพทางความคิดให้ผู้ฟังมองเห็นความจริงด้วยตนเอง เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษเป็นราย ๆ ไปตามสมควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์ และผู้เผยแพร่ควรช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่มีปัญหา ให้กำลังใจแก่เขา วิธีการในการสอนที่สามารถสร้างความรู้สึกร่วมให้เกิดขึ้นกับผู้รับการถ่ายทอด ที่สำคัญตามหลักการสื่อสารคือการเปิดโอกาสให้มีการโต้แย้งแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเหตุผลของกันและกัน เทคนิคการสอนเช่นนี้ในสมัยพระพุทธองค์ก็ทรงใช้อยู่เช่นกัน โดยพระองค์มักจะทรงสนทนาหัวข้อธรรมกับผู้ที่มาเฝ้าพระองค์ไม่ทรงเลือกกว่าจะเป็นคนชั้นใด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระดับสติปัญญาและความสามารถของผู้ฟังหรือที่เรียกกันในหมู่พระสงฆ์คือแล้วแต่ระดับของทิวขของผู้ฟัง พระพุทธองค์ไม่นิยมสอนโดยการสั่งให้เชื่อหรือให้คิดตาม แต่จะทรงเน้นให้ยอมรับโดยเขาเห็นว่าเหตุผลของเขาไม่สามารถโต้แย้งคำสอนของพระองค์ได้อีกต่อไป และเห็นว่าหลักการของพระองค์ถูกต้องกว่า เป็นวิธีการสอนแบบสื่อสารสองทาง

3. ผู้เผยแพร่ การสอนหรือเผยแพร่ธรรมเน้นผู้สอน ควรเริ่มต้นด้วยการสร้างความสนใจให้เกิดขึ้นแต่ต้น สร้างบรรยากาศการเผยแพร่หรือการสอนให้ปลอดภัย ไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดและให้เกรียติแก่ผู้ฟัง สอนมุ่งเนื้อหาให้เกิดความเข้าใจเป็นสำคัญไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตนข่มท่าน ไม่มุ่งเสียดสี หรือตำหนิติเตียนใครให้เสียหาย สอนโดยเคารพ คือตั้งใจสอนทำจริงด้วยความรู้สึกว่ามีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้ฟังและงานการเผยแผ่นั้นมิใช่เพียงแต่เผยแผ่ไป หรือเห็นว่าผู้ฟังโง่เขลา หรือเป็นคนต่ำชั้น การเผยแผ่ควรใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวลไม่หยาบคาย เข้าใจง่ายสละสลวย

พระสุริยวราณ (2541, น. 289-292) ได้ปรารภไว้ว่า หน้าที่หลักของพระสงฆ์คือ การเผยแผ่ธรรม นำการปฏิบัติ พัฒนา และปรัชากิจ ดังนั้นงานเผยแผ่จึงเป็นงานแรกที่ทุกรูปจะพึงกระทำ แต่ทำไมจึงทำไม่ได้ดีเพราะสาเหตุ 3 ประการ คือ

1. ผู้เผยแผ่ขาดความรู้และความแตกฉานในธรรม มีความรู้ชั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทิวข และระดับญาณ

2. ผู้เผยแพร่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรมเช่น ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมชน หรือพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้ภาษาบาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่เตรียมตัว ไม่สังเกตคนฟัง ดิตรูปแบบ ใช้เวลามาก เป็นต้น

3. ผู้เผยแพร่ขาดความพอใจ เต็มใจ และการรักในการสอนธรรม เผยแผ่ธรรมเอาแต่ฝ่ายรับไม่ทำแบบฝ่ายรุก

แนวทางแก้ไขคือ

1. ในการเรียนการสอนธรรม ไม่ควรเน้นแต่ความจำอย่างเดียว ควรมีการแนะนำ การตีความ วิเคราะห์ วิจารณ์ และมีการสอนสมาธิวิปัสสนาควบคู่กันด้วย

2. ควรสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรจัดกลุ่มฝึกพูดในที่ชุมชน หรือวาทีศิลป์

3. ติดต่อโรงเรียนเพื่อให้พระที่ฝึกแล้ว ได้เข้าไปสอนเป็นครั้งคราวหรืองานศพที่วัดทุกคืน เพื่อให้มีชั้นะในการเผยแผ่ธรรม หัวหน้าต้องคอยติดตามปรับปรุงและให้กำลังใจอยู่เสมอ

ผู้เผยแพร่ควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

1. ผู้เผยแพร่ควรมีเป้าหมายในการเผยแผ่ดูพระพุทธเจ้าทรงทำเพื่อเกื้อกูลเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก การเผยแผ่มีความจำเป็น ดูได้จากอาหารต้องแบ่งปันกันกิน เนกาสิ ลภเต สุขํ กินคนเดียวไม่ได้สุข รู้จักแบ่งปันประโยชน์ให้ผู้อื่น

2. มีใจกว้าง อย่าไปพูดชมผู้ผู้อื่น หรือสำนักปฏิบัติอื่น ๆ อริยวงศ์สูตรสอนให้ไม่ยกตนข่มผู้อื่นด้วยปัจจัย 4 ปหานะหรือภาวนา แม้สมาธิเองก็สามารถให้ประโยชน์ถึง 4 ชั้น คือ อยู่ให้เป็นสุขในปัจจุบัน ให้มีสติสัมปชัญญะให้เกิดญาณทัสสนะ ดับกิเลส

3. นักเผยแผ่ควรอ่านพระไตรปิฎกเอาเป็นหลักในการเผยแผ่ธรรม จงเอาแนวพุทธพจน์เป็นแนวในการเผยแผ่

4. ผู้เผยแพร่ควรศึกษาวิชาการสมัยไว้บ้างเพื่อเป็นรางวัลรับพระพุทธศาสนา การเอาวิชาการสมัยใหม่มาเปรียบเทียบกับให้เด็กเข้าใจ อ่านหนังสือให้มาก ๆ ไว้เป็นการดีดูขงจื๊อกล่าวไว้ว่า คนจะเป็นปราชญ์ ต้องเดินทางหมื่นลี้ อ่านหนังสือหมื่นเล่ม

5. นักเผยแผ่หากรู้ว่าตนไม่สามารถก็ควรแสวงหาและส่งเสริมคนที่มีคุณภาพ หากคนที่มีคุณภาพมาบวชเป็นสามเณรและภิกษุ คนที่มีคุณภาพ คือ ประพฤติดี (ศีล) ความรู้ดี (พาหุสัจจะ) มีความสามารถ (กิงกรณียตา) มีใจสูง (ธัมมิกามตา) นักเผยแผ่ควรสำรวจตนเองอยู่เสมอ เมื่อมีโลก อยากดี อยากเด่น ผ่อนให้เบาลง มีโทษะมาก ๆ ก็ผ่อนให้เบาลง จงมีนิวาตะ เอาลมออก อ่อนน้อมถ่อมตน จงคิดว่า ประโยชน์พระพุทธศาสนาสำคัญที่สุด ตัวเราเป็นเพียงผงธุลี

6. ควรมีการะอย่างสูงในพระรัตนตรัย อย่าดูถูกพระพุทธรูป เหยียบพระธรรม หรือดูถูกพระสงฆ์ ถือว่าสิ่งเหล่านี้คือสัญลักษณ์แทนพระพุทธรูป ดุจช้างฉัททันต์เห็นผ้ากาสาพัสตร์แล้วไม่ฆ่านายพรานโกง

7. อย่าดูถูกคนธรรมดาหรือพระธรรมดา เณรน้อยหรือคนธรรมดาทั่ว ๆ ไปพระพุทธรูปเจ้าเคยตรัสไว้ในพระสูตรเล่มที่ 12 สูตรที่ 32 แสดงถึงป่าในท่ามกลางแสงเดือนงาม ดุจใคร? ท่านตอบว่า งามดุจผู้มีผิวพรรณ นุ่มนวลคือธรรมดาไม่มีอุตสาหกรรม

8. ในการเผยแผ่ทุกครั้งควรมีทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ ปริยัติคนลืมนเร็ว แต่การปฏิบัตินั้น จะอยู่ในใจคนปฏิบัติตลอดไป

ประเภทของการเผยแผ่ธรรม

การเผยแผ่ธรรม คือ กระบวนการประกาศพระพุทธศาสนา เน้นการให้อบรมสั่งสอนทางธรรม เป็นหลักตามพระพุทธประสงค์ 3 ประการ คือ

1. เพื่อการบำเพ็ญประโยชน์ต่อปวงชน
2. เพื่อการเสริมสร้างความผาสุกแก่ปวงชน
3. เพื่อแสดงเมตตาอนุเคราะห์ต่อชาวโลกทั้งปวง

วิธีการอบรมสั่งสอน 7 วิธี คือ (ไพสิทธิ สัตยาวุธ, 2541)

1. อุปนิสินนกา คือ การปราศรัยสนทนาด้วยเรื่องส่วนตัวแล้วค่อย ๆ สอดคติดธรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ เข้าไปให้เขาได้คิดและนำไปปฏิบัติ

2. ธรรมมิกกา คือ การประกาศชี้แจง แลกเปลี่ยน ปาฐกถา บรรยายหัวข้อธรรมที่มีเนื้อหาสาระ

3. โอวาทกถา คือ การกล่าวนำ แนะนำ ตักเตือนเป็นเรื่องเป็นราวไป
4. อนุสาสนีกา คือ การกล่าวพร่ำสอนได้แก่ สอนติดกันบ่อย ๆ ซินหูแล้วเกิดการเข้าใจ
5. ธรรมสากัจฉากา คือ การกล่าวสนทนาหรือพูดคุยด้วยหัวข้อเรื่องธรรม
6. ปุจฉาวิสัชนากา คือ การถามให้ตอบ หรือเปิดโอกาสให้ถาม
7. ธรรมเทศนากา คือ การชี้แจงแสดงเหตุผลให้ผู้ฟังได้เห็นจริงในธรรมที่ควรรู้

นโยบายของมหาเถรสมาคมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พุทธธรรมของพระพุทธเจ้าถือว่าเป็นหน้าที่ที่ชาวพุทธต้องช่วยกันทำเพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดผู้หนึ่งเป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่ทรงให้พุทธบริษัทช่วยกันรักษาดำรง สืบสานให้กระจายไปในที่ต่าง ๆ และบทบาทนี้สถาบันสงฆ์ไทย (มหาเถรสมาคม) ที่ถือเป็นภิกษุก็ได้ทำหน้าที่เผยแผ่โดยควบคู่ไปกับงานด้านอื่น ๆ ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ใน มาตรา 15 ตรี ดังนี้

1. ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม
2. ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
3. ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
4. รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
5. ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

จากบทบาทภารกิจของพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ดังกล่าวข้างต้น ลำดวน นามเทพ และ วิฑูรย์ วังตาล (2545, น. ค-ง) ได้สรุปสาระสำคัญของการเผยแผ่ไว้ดังนี้ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม เป็นการดำเนินงานที่โดดเด่น มุ่งที่ประชาชนผู้สนใจในพุทธศาสนาทุกเพศ ทุกวัยและทุกเชื้อชาติ รูปแบบการดำเนินงานมีสองลักษณะ ลักษณะแรกเป็นโครงการที่ปฏิบัติสืบเนื่องแยกปฏิบัติเป็นสองแนวทาง แนวทางแรกเป็นการดำเนินงานตามที่กรมการศาสนาหรือกระทรวงศึกษาธิการ (ปัจจุบันอยู่ใน ความรับผิดชอบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎาบัตร) กำหนดและได้รับงบประมาณสนับสนุนงานที่ดำเนินการได้แก่ การจัดหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) แนวทางที่สองเป็นการดำเนินงานที่ริเริ่มโดยวัดและวัดดำเนินการเองงานที่ดำเนินการได้แก่ การอบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน ข้าราชการ และประชาชน การอบรมครูศีลธรรมและจริยศึกษา การเผยแผ่ธรรมทางหนังสือพิมพ์และ ทางอินเทอร์เน็ต ลักษณะที่สองเป็นโครงการที่ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลตามศักยภาพของวัด ดำเนินการโดยไม่อาศัยงบประมาณของทางราชการ งานที่ดำเนินการมีลักษณะเช่นเดียว กับโครงการอุทยานทางการศึกษา โครงการสวนสมุนไพรหรือโครงการลานวัด ลานใจ ลาน กิฬา ทั้งนี้กิจกรรมดังกล่าว มุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามาใช้สถานที่และบริการ ของวัดให้มากที่สุดโดยการจัดบรรยากาศภายในวัดให้เอื้อต่อการเรียนรู้

การถ่ายทอดลักษณะทางพระพุทธศาสนา

การถ่ายทอดลักษณะทางพระพุทธศาสนา ครอบครัวมีหน้าที่สำคัญต่อสมาชิกในครอบครัวมากที่สุดประการหนึ่ง พัทธา สายหู (2543, น. 119-120) เรียกว่าเป็นการขัดเกลาทางสังคม ส่วนหนึ่งของการขัดเกลาทางสังคม ได้แก่การอบรมเลี้ยงดูให้เด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสม และนอกจากการอบรมแล้วครอบครัวยังต้องทำหน้าที่ขัดเกลาในด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่เด็กด้วย ซึ่งในสังคมไทยอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมที่เก่าแก่ที่สุด แต่ยังทันสมัยเสมอมาในปัจจุบัน

ลักษณะทางพระพุทธศาสนา

ลักษณะทางพระพุทธศาสนา หมายถึง วัฒนธรรมทางจิตใจ และได้ระบุวัฒนธรรมทางจิตใจโดยสรุป 5 ด้านคือ

1. ความซื่อสัตย์
2. ความมีสัมมาคารวะ
3. ความอ่อนน้อม
4. ความกตัญญูทุกเวที
5. การยึดบาปบุญ

จะเห็นว่าลักษณะที่กล่าวมาคือลักษณะทางพุทธศาสนานั้นเอง ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะถูกถ่ายทอดผ่านจากพ่อแม่ไปสู่ลูก โดยการที่พ่อแม่เป็นแบบอย่างที่ดีทางพุทธมากเท่าใด เด็กก็จะมี ความเชื่อและปฏิบัติทางพุทธศาสนามากเท่านั้น

ลักษณะทางพุทธศาสนาและพฤติกรรมศาสตร์ของบิดามารดาที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร ได้กำหนดลักษณะทางพุทธศาสนาว่าประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ 3 ลักษณะคือ

1. ความเชื่อทางพุทธ หมายถึง ความเชื่อในพระรัตนตรัย กฎแห่งกรรม กฎแห่งการเวียนว่ายตายเกิด เรื่องการนิพพาน เป็นต้น
2. การปฏิบัติทางพุทธ หมายถึง การกระทำหรือการงดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตามหลักพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การไม่พูดปด การไม่ลักขโมย เป็นต้น และการปฏิบัติตามคุณธรรมทางศาสนา
3. วิถีชีวิตแบบพุทธ หมายถึง การเลือกประพฤติในชีวิตประจำวันอย่างสอดคล้องตามหลักคำสอนขั้นพื้นฐานของพุทธศาสนาในเรื่องต่าง ๆ เช่น การใช้เวลาว่าง การคบเพื่อน การพักผ่อนหย่อนใจ การอยู่ง่ายกินง่าย

การถ่ายทอดลักษณะทางพระพุทธศาสนาจากครอบครัว

งามตา วณินทานนท์ (2536, น. 142) ให้ความหมายของการถ่ายทอดหรืออบรมสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาจากครอบครัวว่า หมายถึง การปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เพื่ออบรมให้บุตรเกิดความรู้ความเชื่อและยอมรับปฏิบัติตามแนวพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน โดยเน้นการอบรมให้เด็กมีพัฒนาด้านจริยธรรม ปลุกฝังให้เด็กมีจิตใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว ซื่อสัตย์ มีสัมมาคารวะ กตัญญูทุกเวที เคารพผู้ใหญ่ รู้จักเกรงใจและรู้จักการปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของศาสนา การอบรมตามแนวพุทธหรือถ่ายทอดลักษณะทางพระพุทธศาสนา มีลำดับขั้น 3 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การนำศาสนาเข้ามาใกล้เด็กหรือนำเด็กไปรู้จักศาสนาเป็นการสร้างความสนใจและเปิดโอกาสให้เด็กได้รับทราบหลักปฏิบัติเบื้องต้นทางพุทธศาสนา ชักจูงบุตรให้เกิดความสนใจและต้องการรับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติตนเป็นพุทธที่ดี ให้บุตรมีประสบการณ์โดยตรงกับพุทธศาสนา เช่น คุยกันเรื่องประวัติพระพุทธเจ้า พาไปเที่ยวชมสถานที่ทางศาสนาและอธิบายถึงความสำคัญของสถานที่นั้น ๆ เช่น โบราณสถานมักใช้ประกอบพิธีกรรมในสมัยก่อน ส่วนวัดโบสถ์ให้ประกอบพิธีสำคัญทางพุทธศาสนา ฟังเทศน์ ทำบุญตักบาตร เวียนเทียนเข้าพรรษา และเปิดเทปธรรมะให้บุตรฟังตามโอกาสอันควร นำบุตรชมรายการปฏิบัติธรรมทางโทรทัศน์ นำบุตรรักษาศีลห้า นำบุตรสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้านอน ชักชวนบุตรนั่งสมาธิ

ขั้นที่ 2 สร้างความเข้าใจในเนื้อหาทางพระพุทธศาสนา หลังจากชักจูงให้บุตรได้รับรู้เรื่องศาสนา โดยการได้สัมผัสการปฏิบัติต่าง ๆ แล้วบิดามารดาต้องอธิบายความหมายของการกระทำต่าง ๆ ให้เข้าใจอย่างเป็นรูปธรรม เช่น เหตุผลของการใส่บาตรทำบุญการทำสังฆทาน บิดามารดาต้องยกตัวอย่างอธิบายให้บุตรเข้าใจอย่างสมเหตุสมผลตลอดถึงคุณค่าของการปฏิบัตินั้น หากเด็กเกิดความสนใจในกิจกรรมทางศาสนาแต่ไม่สามารถเข้าใจถึงความหมายและคุณค่าของการปฏิบัติ เด็กจะเกิดเพียงการรับรู้แต่ไม่มีผลต่อเนื่องไปถึงการปฏิบัติได้

ขั้นที่ 3 สร้างการยอมรับและเปลี่ยนตาม เมื่อบุตรมีความสนใจรับทราบและเข้าใจเนื้อหาทางศาสนาแล้ว จำเป็นจะต้องจูงใจให้บุตรยอมรับพฤติกรรมนั้นและปฏิบัติตามการจูงใจจะทำได้สำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับบุตรจะยอมรับการจูงใจนั้นได้มากน้อยเพียงใด โดยพ่อแม่จะเป็นบุคคลที่จูงใจบุตรได้มากที่สุด อาศัยแรงจูงใจ ทั้งการให้รางวัลและการลงโทษความใกล้ชิดของพ่อแม่ หรือการแสดงความรักสนับสนุนจะช่วยให้เด็กปฏิบัติตามที่พ่อแม่ชักจูงได้ง่ายขึ้น

จากขั้นตอนการถ่ายทอดทางศาสนาและลักษณะทางศาสนาที่สรุปจากการวิจัยของงามตา วณินทานนท์ (2536) ที่กล่าวมา ซึ่งได้สรุปความสัมพันธ์ของการถ่ายทอดลักษณะทางพระพุทธศาสนาจากครอบครัว แสดงให้เห็นว่าลักษณะความเชื่อทางศาสนาจะกำหนดไปสู่ลูกโดยการ

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการฝึกอบรม

แนวคิดการฝึกอบรม

วิจิตร อวระกุล (2537, น. 19) กล่าวว่า การฝึกอบรมเป็น กระบวนการจัดสรรความรู้ เทคนิค วิชาการในการทำงานเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดอ่านและพฤติกรรมใหม่ของ บุคลากร ซึ่งเป็นพฤติกรรมอันพึงประสงค์ขององค์การ โดยวิธีการทางศาสตร์และศิลป์ในการอบรม ที่เป็นภาระหน้าที่ของหน่วยงานต้องทำเป็นประจำอย่างขาดเสียมิได้ การฝึกอบรมจึงหมายถึง กระบวนการเพื่อความรู้ ความชำนาญของบุคคลหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการพัฒนาบุคคล ในอีกแนวทางหนึ่งการฝึกอบรมก็คือกระบวนการที่จะส่งเสริมสมรรถภาพของบุคคล (พนักงาน ข้าราชการ) ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันจะส่งผลโดยตรงไปยังผลงานของ สถาบัน สังคม และประชาชน การฝึกอบรมมักจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคล ซึ่ง อาจแบ่งได้เป็นด้านใหญ่ ๆ ที่เกี่ยวข้อง 3 คือ

1. ด้านทักษะ (Skill) ความชำนาญงาน
2. ด้านความรู้ (Knowledge) การศึกษาสั่งสอนให้มีความรู้ความเข้าใจสูงขึ้น
3. ด้านทัศนคติ (Attitude) ทำที่ความรู้สึกรู้สึกดีที่ถูกต้องที่ควร ตลอดจนการสร้างสรรค์

ต่าง ๆ

การเสนอความคิดทางการประเมินโดย ยึดหลักกระบวนการของการจัดการเรียนการสอนเป็นหลักนั้นคือกระบวนการจัดการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่มุ่งจัดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาในตัวของผู้เรียน เพื่อให้การสอนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ในตัวผู้เรียนตามที่มุ่งหวังจึงมีกระบวนการดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน เมื่อสิ้นสุดการเรียนการสอน แล้วผู้เรียนควรเกิด พฤติกรรมใด
2. เนื้อหาสาระที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
3. หารูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหา
4. หามาตรการในการตรวจสอบหลังการจัดการเรียนการสอน ว่าเกิดการเรียนรู้ตาม วัตถุประสงค์ข้อใดบ้าง

ในการจัดการเรียนการสอนนั้นมี 3 องค์ประกอบคือ วัตถุประสงค์ การจัดการเรียน การสอน การประเมินผู้ เรียน หมายถึง การเปรียบเทียบสิ่งที่ผู้เรียนสามารถกระทำได้จริงหลังจาก การจัดการเรียนการสอนแล้ว

สมคิด บางโม (2544, น. 14) กล่าวถึงการฝึกอบรมว่า กระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเฉพาะด้านของบุคคลโดยมุ่งเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และทัศนคติ (Attitude) อันจะนำไปสู่การยกมาตรฐานการทำงานให้สูงขึ้นทำให้บุคคลมีความเจริญก้าวหน้า และองค์การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งให้ความหมายของการฝึกอบรมเพราะสาเหตุต่อไปนี้

1. เพื่อความอยู่รอดขององค์การเอง เพราะปัจจุบันมีสภาพการแข่งขันระหว่างองค์การรุนแรงมาก การฝึกอบรมจะช่วยให้องค์การเข้มแข็งและช่วยให้พนักงานมีประสิทธิภาพในการทำงานมากยิ่งขึ้น

2. เพื่อให้องค์การเจริญเติบโตมีการขยายการผลิต การขาย และการขยายงานด้านต่าง ๆ ออกไป ในการนี้จำเป็นต้องสร้างบุคคลที่มีความสามารถเพื่อที่จะรองรับงานเหล่านั้น

3. เมื่อรับพนักงานให้เขารู้จักองค์การเป็นอย่างดีในทุกด้าน ๆ และต้องฝึกอบรมให้รู้วิธีทำงานขององค์การ แม้จะมีประสบการณ์มาจากที่อื่นแล้วก็ตาม เพราะสภาพการทำงานในแต่ละองค์การย่อมแตกต่างกัน

4. ปัจจุบันเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าไปรวดเร็วมากจึงจำเป็นต้องฝึกอบรมพนักงาน ให้มีความรู้ทันสมัยเสมอ ถ้าพนักงานมีความคิดล้าหลังองค์การก็จะล้าหลังตามไปด้วย

5. เมื่อพนักงานทำงานมาเป็นเวลานานจะทำให้เฉื่อยชา เปื่อยหน่ายไม่กระตือรือร้น การฝึกอบรมจะช่วยกระตุ้นให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

6. เพื่อเตรียมพนักงานสำหรับตำแหน่งใหม่ที่สูงขึ้นโยกย้ายงานหรือแทนคนที่ลางานออกไป อำนวย แสงสว่าง (2544, น. 276) ได้ให้ความหมายของการฝึกอบรม คือ การพัฒนาบุคลากรขององค์การให้ได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น ทั้งด้านสารสนเทศและทักษะที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานอย่างได้ผลสำเร็จเป็นอย่างดี โดยจะต้องผ่านกระบวนการโปรแกรมการฝึกอบรมที่จัดไว้เป็นรูปแบบ มีมาตรฐานการฝึกอบรม และการประเมินผลเป็นที่ยอมรับ และได้รับความนิยมาจากทุกองค์การในแต่ละสาขาวิชาชีพ

เครือวัลย์ ลิ้มอภิชาติ (2538, น. 40) กล่าวว่า การฝึกอบรมและการพัฒนา คือ กิจกรรมการเรียนรู้ (Learning) เฉพาะอย่างของบุคคล เพื่อปรับปรุงและเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ความเข้าใจ (Understanding) ทักษะหรือความชำนาญ (Skill) และเจตคติ (Attitude) อันเหมาะสมจนสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรม และเจตคติเพื่อปฏิบัติงาน (Specific Knowledge) เพื่อยกมาตรฐานและการปฏิบัติงานให้อยู่ในระดับสูง และทำให้บุคลากรมีความเจริญก้าวหน้า

พะยอม วงศ์สารศรี (2545, น. 161) ได้กล่าวไว้สอดคล้องกันว่าการฝึกอบรมมีประโยชน์แก่ทุกฝ่ายดังนี้

1. ประโยชน์ต่อผู้บังคับบัญชา
 - 1.1 ประหยัดเวลาในการที่จะใช้สอนหรือแนะนำงานต่าง ๆ ให้กับพนักงาน
 - 1.2 ประหยัดเวลาที่จะใช้ควบคุมดูแล สามารถเอาเวลาไปใช้ในการวางแผนและบริหารงานด้านอื่นได้
 - 1.3 ทำให้พนักงานสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. ประโยชน์ต่อพนักงาน
 - 2.1 ทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงาน
 - 2.2 พนักงานรู้ถึงมาตรฐานการทำงานและนโยบายต่าง ๆ ของหน่วยงาน
 - 2.3 ทำให้พนักงานมีอนาคตก้าวหน้าต่อไปในตำแหน่ง และหน้าที่ซึ่งกระตุ้นให้เกิดกำลังขวัญในการทำงานด้วย
3. ประโยชน์ต่อร่างกาย
 - 3.1 ช่วยทำให้ผลผลิตมีคุณภาพได้มาตรฐาน
 - 3.2 ช่วยพัฒนาการทำงานเป็นการสร้างพจน์แก่องค์กร
 - 3.3 ช่วยสร้างสรรค์งานใหม่ให้เกิดขึ้น

ประเภทของการฝึกอบรม

ประเภทของการฝึกอบรมแบ่งไว้ 3 ประเภท คือ

1. การฝึกอบรมก่อนเข้าทำงาน (Pre-service Training) มีความหมาย 2 ลักษณะด้วยกัน คือ
 - 1.1 การฝึกอบรมก่อนเข้าทำงาน หมายถึง การศึกษาอบรมในโรงเรียนมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชาชีพ เช่น พยาบาลศาสตร์ บัญชี นิติศาสตร์ เป็นต้น เป็นการเตรียมบุคคลเหล่านี้ให้พร้อมที่จะประกอบอาชีพต่อไป
 - 1.2 การฝึกอบรมบุคคลหลังจากที่ได้ผ่านการคัดเลือกแล้ว เพื่ออบรมบุคคลที่ยังไม่ได้ทำงานให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะงานในหน้าที่ที่บุคคลนั้นจะต้องปฏิบัติ
2. การฝึกอบรมปฐมนิเทศ (Orientation) เป็นการฝึกอบรมที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อต้อนรับหรือแนะนำผู้ที่เข้าทำงานใหม่ให้ทราบและเข้าใจเรื่องต่าง ๆ โดยทั่วไปขององค์การ นโยบายระเบียบวินัย กฎข้อบังคับต่าง ๆ สิทธิหรือประโยชน์ที่พึงได้รับซึ่งจะทำให้ผู้เข้าทำงานใหม่เกิดความประทับใจและมีทัศนคติที่ดีต่อองค์กร

3. การฝึกอบรมระหว่างการทำงาน (In-service Training) เป็นการอบรมบุคลากรของหน่วยงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ความชำนาญในการปฏิบัติงานซึ่งการฝึกอบรมจะมีลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

3.1 การฝึกอบรมเพื่อปฏิบัติงานเฉพาะอย่าง เพื่อให้บุคลากรมีความคุ้นเคยกับเครื่องมือเครื่องใช้ใหม่ ๆ ที่สร้างขึ้นใหม่เพื่อให้สามารถใช้เครื่องมือเหล่านั้นได้มากที่สุด

3.2 การฝึกอบรมโดยทดลองปฏิบัติงานด้วยตนเอง เป็นการฝึกอบรมด้วยการเรียนรู้และวิธีการทำงานแล้วค่อยลงมือทำงาน การฝึกอบรมประเภทนี้เรียกว่าการอบรมด้วยการสาธิตจากของจริง

3.3 การฝึกอบรมระดับหัวหน้า เพื่อให้หัวหน้าได้เกิดการพัฒนาในการปฏิบัติงานของตนให้ดีขึ้น ตลอดจนให้รู้ถึงหลักการโดยทั่ว ๆ ไปในการเป็นภาวะผู้นำ

3.4 การฝึกอบรมระดับผู้บริหาร เพื่อเพิ่มพูนความรู้ในการบริหารงานซึ่งส่วนใหญ่การอบรมประเภทนี้จะเป็นในรูปแบบของการสัมมนามากกว่า

3.5 การฝึกอบรมนอกงาน โดยผู้ที่เข้ารับการอบรมนั้นจะจากงานไปเป็นการชั่วคราวเพื่อเข้ารับการฝึกอบรมอย่างเต็มที่ซึ่งการฝึกอบรมก็จัดได้หลายรูปแบบ เช่น การสัมมนา การประชุมปฏิบัติการ การอบรมหลักสูตรระยะสั้น

จากแนวคิดเกี่ยวกับการฝึกอบรมดังกล่าวมานั้น สามารถที่จะนำมาสรุปได้ว่าการฝึกอบรมคือ กระบวนการจัดการเพิ่มประสิทธิภาพให้แก่ผู้เข้ารับการอบรม การเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของผู้เข้ารับการอบรม ทางด้านทักษะ ทักษะคติ มุมมอง วิสัยทัศน์ ที่มีอยู่แล้วเพื่อจะได้นำความรู้ใหม่ที่ได้จากการอบรมนั้นนำไปปรับและประยุกต์ใช้กับองค์การที่ตนดำรงอยู่ หรือแม้กระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงระดับ ปัจเจกตัวบุคคลด้วย

โครงการอบรมคุณธรรม ค่ายคุณธรรม

หลักการและแนวคิด

โครงการอบรมคุณธรรม ค่ายคุณธรรมแก่นักเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นั้น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในทางคุณธรรม และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดความสงบสุขในชีวิตประจำวัน อันเป็นสิ่งสำคัญของชีวิตสำหรับทุก ๆ คน ดังนั้นโครงการอบรมคุณธรรมจึงเน้นเด็กและเยาวชนเป็นหลัก เยาวชนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงของชาติในอนาคต เยาวชนที่มีคุณภาพ นอกจากจะต้องเป็น

ผู้ที่มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสติปัญญาดีแล้ว ยังต้องมีคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิตประจำวันด้วย พระพุทธศาสนาถือเป็นแหล่งคำสอน และระบบจริยธรรมของสังคมไทย เด็กและเยาวชนไทยทุกคนควรได้รับการปลูกฝังหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมสำหรับการดำเนินชีวิตและการทำงานในหน้าที่ เพื่อตนเอง ครอบครัว และสังคมโดยรวม ได้อย่างกลมกลืนภายใต้สภาพแวดล้อมในสังคม และวัฒนธรรมแบบพุทธ ซึ่งการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชน เป็นหน้าที่ของทุกสถาบันหลักในสังคม เริ่มตั้งแต่บ้าน วัด โรงเรียน ตลอดจนถึงชุมชนที่อยู่อาศัย ที่จะต้องร่วมมือกันในการอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชนทั้งทางตรงและทางอ้อมให้มีความรู้และความเชื่อที่ถูกต้อง มีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา ตลอดจนมีประสบการณ์ในการประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในวัยเด็กถึงวัยรุ่นตอนปลาย เป็นช่วงที่บุคคลต้องการเรียนรู้และแสวงหาประสบการณ์ที่หลากหลาย แต่ยังคงพึ่งพาอาศัยผู้ใหญ่อยู่มาก ช่วงวัยดังกล่าวจึงเหมาะจะให้การปลูกฝังลักษณะทางพระพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา (งามตา วรินทร์านนท์, 2536, น. 55)

ปัจจุบันแนวโน้มของการพัฒนาหันมาเน้นการพัฒนาจิตใจและพัฒนาตัวคนมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ได้กำหนดไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ประกอบกับพระสงฆ์ปัจจุบันนี้ได้รับการศึกษาสูงขึ้น ได้อรรถประโยชน์ในการพัฒนา และบทบาทของผู้นำการพัฒนาขึ้นใหม่ โดยปรับตัว ปรับวิธีการจากเชิงรับเป็นเชิงรุกมากขึ้น และปรับบทบาทนั้นให้เข้ากับสภาพปัจจุบัน เช่น การจัดโครงการค่ายคุณธรรม ซึ่งเป็นโครงการที่บูรณาการระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน (สถานศึกษา) ในลักษณะการอยู่ค่ายพักแรม 2 คืน 3 วัน ตามที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2542 ได้กำหนดให้การเข้าค่ายฝึกอบรมคุณธรรม เป็นส่วนหนึ่งของสาระวิชาพระพุทธศาสนาที่ต้องใช้กับนักเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทั่วประเทศ

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในฐานะเป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนงานด้านกิจการพระพุทธศาสนาดังกล่าวข้างต้น เห็นความสำคัญและคุณประโยชน์ของการพัฒนาเยาวชนในลักษณะการอยู่ค่าย จึงจัดให้พุทธมณฑลเป็นสถานที่ฝึกอบรมสำหรับโรงเรียนหรือสถานศึกษาที่มีความประสงค์ให้นักเรียนฝึกอบรมคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนได้ทดลองฝึกการปฏิบัติและเรียนรู้วิถีชีวิตแบบพุทธด้วยตนเอง หลังจากได้เรียนรู้เนื้อหาสาระของพระพุทธศาสนา (Knowledge) ในห้องเรียนตามหลักสูตรพระ

พุทธศาสนา (หลักสูตรใหม่) โดยจุดเน้นของค่ายมี 4 ส. ได้แก่ สนุก สาระ สงบ และสำนึก รวมถึงการมีระเบียบวินัยในตนเองด้วย

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา ศรัทธาในพระพุทธศาสนา อย่างซาบซึ้ง (จิตพิสัย)
2. เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ฝึกปฏิบัติตนตามวิถีชีวิตแบบพุทธ ในสถานการณ์ต่าง ๆ (ทักษะพิสัย)
3. เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และเสริมสร้างให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีพฤติกรรมที่ดีงามตามหลักมารยาทของชาวพุทธ (ทักษะพิสัย)
4. เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หลังจากผ่านการฝึกอบรมแล้ว (พุทธิพิสัย)
5. เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเป็นคนดี เช่น ลูกที่ดี ศิษย์ที่ดี เพื่อนที่ดี พลเมืองที่ดี พุทธศาสนิกชนที่ดี และรับรู้ถึงความสามารถของตนในการเป็นคนดีดังกล่าวด้วย

โครงสร้างหลักสูตรค่ายคุณธรรม

ในการจัดอบรมค่ายคุณธรรมและศูนย์กลางการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในพุทธมณฑลนี้ได้แบ่งเป็นกระบวนการการเรียนรู้ 4 ภาค คือ

1. ภาควิชาการ มีเนื้อหาประมาณร้อยละ 20 ของหลักสูตร
2. ภาคนันทนาการ มีเนื้อหาประมาณร้อยละ 20 ของหลักสูตร
3. ภาคบริหารจัดการเจริญปัญญา มีเนื้อหาประมาณร้อยละ 20 ของหลักสูตร
4. ภาคกิจกรรมส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกและฝึกระเบียบ มีเนื้อหาประมาณร้อยละ 40 ของหลักสูตร

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ผ่านการอบรม ช่วงชั้นที่ 1 (ป. 4-6)

1. รู้และอธิบายถึงความสำคัญพื้นฐานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้า และพระไตรปิฎก
2. รู้และอธิบายหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญของพระพุทธศาสนาปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรมคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม กฎแห่งกรรม ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
3. รู้และใช้คำศัพท์ทางพุทธศาสนาได้ถูกต้อง และปฏิบัติศาสนพิธีในวันสำคัญทาง
4. พระพุทธศาสนาด้วยความเต็มใจ
5. รู้และเข้าใจความหมายและฝึกปฏิบัติการบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา มีสติสัมปชัญญะ ความสะดวกได้ และรู้ตัวทั่วพร้อม

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ผ่านการอบรม ช่วงชั้นที่ 2 (ม. 1-3)

1. รู้และเข้าใจประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า และพระสาวกที่สำคัญ
2. สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขเชื่อมั่นในการทำดีตามหลักกฎแห่งกรรม โดยใช้ข้อมูลสารสนเทศทางธรรมมาสนับสนุนเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข
3. ปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม กฎแห่งกรรม ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา นำมาใช้พัฒนาตน สังคมสิ่งแวดล้อมชุมชนและประเทศชาติ รู้เข้าใจและสามารถใช้คำศัพท์ทางพุทธศาสนา ปฏิบัติศาสนพิธี และพิธีกรรมในวันสำคัญได้ถูกต้องด้วยความเต็มใจและเห็นคุณค่า
4. เข้าใจและสามารถปฏิบัติการบริหารจัดการ จิตเจริญปัญญา มีสติสัมปชัญญะ ความสะดวกได้และรู้ตัวทั่วพร้อมนำมาใช้ในการคิดที่ถูกต้องเพื่อพัฒนาการเรียนรู้และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ผ่านการอบรม ช่วงชั้นที่ 3 (ม.4-6)

1. วิเคราะห์ประวัติความเป็นมา องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า พระสาวกผู้สืบทอดที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา และสิ่งที่เป็นเป้าหมาย สูงสุดของชีวิต
2. สามารถเลือกสรรหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข
3. ตระหนักถึงผลของการกระทำความดีและความชั่วจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูล สารสนเทศอย่างเป็นเหตุเป็นผลเพื่อการตัดสินใจเลือก แนวทางปฏิบัติตามหลักศีลธรรม คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และกำหนดบทบาทเป้าหมายในการดำรงชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
4. รู้และใช้คำศัพท์ในพระไตรปิฎก ศาสนพิธี พิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและสนับสนุนเผยแผ่แนวปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาด้วยความเต็มใจและเห็นคุณค่า
5. ศรีทธาเห็นคุณค่าและความสำคัญของการบริหารจัดการจริยปัญญา มีสติสัมปชัญญะ ความระลึกได้ และรู้ตัวทั่วพร้อม และสามารถเลือกสรรวิธีที่ถูกต้อง เพื่อนำมาใช้พัฒนาตนเองให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและเผยแผ่ให้กับสังคม

กิจกรรมการอบรม

กิจกรรมที่ 1	พิธีเปิดค่ายคุณธรรมฯ
กิจกรรมที่ 2	พิธีมอบตัวเป็นศิษย์
กิจกรรมที่ 3	ปฐมนิเทศ แนะนำพระวิทยากร
กิจกรรมที่ 4	ชี้แจงระเบียบการอยู่ค่าย
กิจกรรมที่ 5	รับประทานอาหารอย่างมีสติ
กิจกรรมที่ 6	ศาสนพิธีและมารยาทชาวพุทธ
กิจกรรมที่ 7	นันทนาการสอดแทรกคุณธรรม
กิจกรรมที่ 8	ศึกษาธรรมะจากพุทธมณฑล (สังเวชนียสถานจำลอง)
กิจกรรมที่ 9	สวดมนต์ทำวัตร
กิจกรรมที่ 10	บริหารจัดการจริยปัญญา
กิจกรรมที่ 11	จุดเทียนปัญญา

- กิจกรรมที่ 12 เดินจงกรม, ขยับกายสบายชีวิวิถีพุทธ
- กิจกรรมที่ 13 อบรมธรรมะตามฐานคุณธรรม ๔ ฐาน
- กิจกรรมที่ 14 ธรรมะจากสื่อ
- กิจกรรมที่ 15 แสงเทียนเทิดพระคุณแม่ (พระคุณบิดามารดา)
- กิจกรรมที่ 16 ตามหาแก่นธรรม/ไขข้อข้องใจ
- กิจกรรมที่ 17 ทอดผ้าป่ากิเลส
- กิจกรรมที่ 18 จากเพื่อนถึงเพื่อน
- กิจกรรมที่ 19 ขอขมาพระอาจารย์/มาลาบูชาพระคุณครูอาจารย์
- กิจกรรมที่ 20 อธิษฐานจิตเพื่อชีวิตใหม่, อ้อลา, พิธีปิด

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิโรจน์ ธาระพุด (2544, น. 88-93) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคม ด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิธีการสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ปัญหาและอุปสรรคพร้อมทั้งแนวทางการแก้ไข ผลการศึกษาพบว่า

1. วิธีการสร้างความร่วมมือเพื่อให้เกิดความร่วมมือขึ้นระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียนที่พระวิทยากรนำมาใช้ได้แก่การติดต่อสื่อสารและการประสานงาน
2. ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ปัญหาด้านบุคลากร ด้านเงินทุน ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านวิชาการด้านนิเทศงาน และด้านความร่วมมือและประสานงาน
3. การแก้ไขปัญหที่พระวิทยากรต้องการคือ การพัฒนาบุคลากร การสนับสนุนด้านทรัพยากร การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การมีผู้เชี่ยวชาญ และคณะที่ปรึกษา การสร้างความร่วมมือและประสานงาน และมีข้อเสนอแนะว่าแผนกพระธรรมวิทยากรควรร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานด้านการเผยแผ่และพัฒนาจริยธรรมทั่วประเทศให้ใช้รูปแบบที่เหมือนกันทั่วประเทศ

ประจวบ ประเสริฐสังข์ (2540, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก: ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมจาริกที่ปฏิบัติงานในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า ระดับการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกซึ่งประกอบด้วย การปฏิบัติงานด้านการพัฒนาจริยธรรม การพัฒนาการศึกษา การพัฒนาอาชีพ การพัฒนาสาธารณะและการพัฒนาสวัสดิการสังคม ส่วนปัจจัยที่มีผลที่มีผลต่อการปฏิบัติงานพบว่า มีเพียงปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน และปัจจัยด้านการได้รับการฝึกอบรมเท่านั้นที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน

สำหรับปัจจัยด้านความพึงพอใจในการปฏิบัติงานและปัจจัยด้านการสนับสนุนไม่มีผลต่อการปฏิบัติงาน ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานได้แก่ ตัวพระธรรมจาริกเอง การบริหารและการปฏิบัติงาน

อรุณ จิตตคุตโต (2549, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม” จากการศึกษาพบว่า บุคลากรของสวนโมกขพลารามมีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงได้เน้นความคิดเห็นของท่านอาจารย์พุทธทาสซึ่งมีความมุ่งมั่นต่อการสื่อสารไปยังประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศสังเกตได้จากปณิธานสามประการของท่านคือ ประการแรกส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ประการที่สองส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา และประการที่สามคือเพื่อนำเพื่อนมนุษย์ออกจากอำนาจของวัตถุนิยม ธรรมที่บุคลากรของสวนโมกขพลารามสื่อออกมาเน้นถึงแก่นแท้ของพุทธธรรม ไม่โจมตีกล่าวร้ายต่อศาสนาอื่นแต่กลับสร้างความสามัคคีและชี้ให้เพื่อนมนุษย์เห็นพิษภัยของวัตถุนิยมและความมั่งงาย ท่านใช้ชีวิตเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง แม้แต่การเผาศพการแบ่งเก้าอี้ตามพินัยกรรมของท่านก็ยังมุ่งแสดงธรรม รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านอาจารย์พุทธทาสแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ

1. งานเขียน ได้แบ่งออกเป็นอีก 2 ประการคืองานร้อยแก้ว งานร้อยกรอง
 2. งานแปล งานแปลนั้นท่านอาจารย์พุทธทาสแปลมาจากภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ
 3. งานปาฐกถา ท่านอาจารย์พุทธทาสเรียกงานนี้ว่างานพูดแล้วเขียนเป็นหนังสือ
- สำนักสวนโมกขพลารามใช้สื่ออันหลากหลายเพื่อเผยแผ่พุทธธรรมได้อย่างกว้างขวางที่

ในประเทศและต่างประเทศคือ

- สื่อทางศิลปะ เช่น การวาด รูปปั้น และสถาปัตยกรรม เป็นต้น
- สื่อสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น หนังสือ ซีดี เทป
- สื่อสารมวลชน เช่น วารสาร วิทยูกระจายเสียงและอินเตอร์เน็ต
- สื่อบุคคล เช่น พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส อินฺทปญฺโญ)
- สื่อกิจกรรม เช่น จัดงานวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น
- ซึ่งทัศนคติของผู้รับสารส่วนใหญ่เห็นว่า บุคลากรของสวนโมกมีบุคลิกลักษณะที่

น่านับถือ ยึดมั่นในพระธรรมวินัย เคร่งครัด น่าเชื่อถือ มีความรู้ความสามารถ มีคุณธรรมสูงเสียดฟ้าไพเราะชวนฟัง ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเลือกหัวข้อธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้ฟัง เชื่อมโยงและประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับสมัยได้ดี กลุ่มตัวอย่างได้เสนอแนวทางว่าควรจะรักษารูปแบบธรรมชาติเพื่อเป็นที่ปฏิบัติธรรมแบบวิถีธรรมชาติ เพราประทับใจในการเผยแผ่ธรรมของหลวงพ่พุทธ

ทาสและแนวการสอนที่เน้นไปที่หัวใจของพุทธศาสนาโดยตรง และอยากเห็นสวนโมกขพลาราม นำเสนอตัวเองมากกว่านี้เพื่อที่จะเป็นประโยชน์แก่ชาวพุทธและชาวโลกต่อไป

บุญโฮม บุญญวณฺโณ (2549, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาธรรมวาที” จากการศึกษาพบว่ามียัตถุประสงค์อยู่ 2 ประการ คือ 1) รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาธรรมวาทีมีห้าแบบ โดยเฉพาะเทศน์มหาชาติมีเอกลักษณ์และความสามารถเฉพาะตัวที่โดดเด่น ด้วยน้ำเสียงที่ไพเราะและกังวาน นับว่าเป็นบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี ส่วนมากเป็นการสื่อสารแบบทางเดียวโดยผ่านทางสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น ส่วนวิธีการพบว่ามียัตถุประสงค์นำเสนอเนื้อหาด้วยบทความที่เข้าใจง่าย สนุกสนาน เข้าใจ มีคติธรรมสอนใจ ใช้ภาษาทันสมัย อักษรชัดเจน ถ้อยคำสุภาพ เรียบร้อย ภาษาที่นำมาใช้เป็นประจำคือ พุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต คำกลอน คำพังเพย คำคม คำคล้องจอง คำอุปมา การเล่นคำ เป็นต้น ส่วนปัจจัยที่ทำให้การเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาธรรมวาทีประสบผลสำเร็จคือปัจจัยด้านคุณลักษณะ องค์ประกอบของการสื่อสารคือนักเผยแผ่ที่ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดีทั้งงานด้านการเผยแผ่ มีความสุภาพเรียบร้อย ทุ่มเสียงสละ มีอุดมการณ์ที่มั่นคงมุ่งประโยชน์สุขแก่พุทธศาสนิกชน และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมอันหมายถึงการได้รับการยกย่อง เลื่อมใสศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปเป็นผู้ที่สังคมยอมรับว่ามีความรู้ความสามารถเหมาะสมที่จะเป็นต้นแบบของพระนักเผยแผ่พุทธธรรมอย่างแท้จริง 2) ความสอดคล้องตามหลักนิเทศศาสตร์พบว่ามียัตถุประสงค์ 2 ประการแรกสอดคล้องกับองค์ประกอบในการสื่อสาร คือ มีบทความตีพิมพ์เป็นหนังสือและสื่ออิเล็กทรอนิกส์คือวิทยุ โทรทัศน์ เป็นช่องทางในการสื่อสารมีพุทธศาสนิกชนและประชาชนทั่วไปเป็นผู้รับ และสอดคล้องในการใช้ภาษาตามหลักนิเทศศาสตร์คือภาษาพูดมีการใช้ถ้อยคำอย่างถูกต้องชัดเจน ใช้ราชาศัพท์ คำย่อได้ถูกต้องตามหลักภาษาไทย มีความสอดคล้องกับหลักนิเทศศาสตร์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง

ศักดิ์พิชิต สุวานสิริ (2549, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษากระบวนการเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธิธำมณี” (วีระ ภทฺทจารี) จากการศึกษาพบว่าท่านได้เผยแผ่ผ่านบทบาทภาระงานกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการคือ บทบาทการปกครอง บทบาทศาสนศึกษา บทบาทสาธารณูปการ บทบาทการศึกษาสงเคราะห์ บทบาทการเผยแผ่พุทธธรรม นอกจากนี้ท่านยังมีรูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมที่กำหนดตามพุทธวิธีการสื่อสาร มีการนำหลักการสื่อสารตามหลักนิเทศศาสตร์เข้ามาช่วยในการเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อเป็นกลยุทธ์ในการโน้มน้าวให้ผู้ฟังได้เกิดศรัทธา เลื่อมใส เข้าใจอยากฟังอยากปฏิบัติตาม รูปแบบการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1. รูปแบบการใช้สื่อบุคคล ได้แก่ ตัวท่านเองเป็นสื่อบุคคลที่สำคัญในการทำให้อื่นได้รับสาร สารคือพระธรรมเทศนา การบรรยายธรรม การให้โอวาท และการกล่าวสัมโมณียกถา ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีวิธีการนำเสนอดังนี้ นำเสนอโดยตรง นำเสนอโดยการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย นำเสนอโดยใช้ตัวอย่าง นำเสนอโดยเชื่อมโยงกับสภาวะการณ์ และนำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต คำคม คำกลอนมาประกอบ

2. รูปแบบการใช้สื่อมวลชน ได้แก่ สื่อวิทยุโทรทัศน์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์

3. รูปแบบการใช้สื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ การสร้างวัตถุมงคล บทความแถบบันทึกเสียง เป็นต้น

การเผยแผ่พุทธธรรมของพระวิสุทธาธิปติ ที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงนั้นเพราะความโดดเด่นในด้านการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี โดยการชี้ให้ทำ นำให้ดู อยู่ให้เห็น ยิ่งไปกว่านั้นรูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของท่านมีความหลากหลายทันสมัย เข้ากับยุคกับเหตุการณ์เป็นปัจจัยเสริมสนับสนุนให้การเผยแผ่ประสบความสำเร็จ สามารถที่จะนำไปเป็นแบบอย่างหรือประยุกต์ใช้ในการเผยแผ่พุทธธรรมของนักเผยแผ่ในปัจจุบันเพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาต่อไป

บุญเลิศ ธมฺมทสุลี (2543, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธานุชาของพระราชาวิทยาคม” (หลวงพ่อดุณ) จากการศึกษาพบว่าหลวงพ่อดุณท่านเป็นพระที่ประชาชนศรัทธาเคารพนับถือเป็นอย่างมาก เพราะท่านประสบความสำเร็จในการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นการสนทนาหรือตอบปัญหา หรือว่าการใช้สื่อสัญลักษณ์คือการเคาะหัวแทนการประพรมน้ำมนต์และวัตถุมงคล การฝังตะกรุด จะมีคนทุกระดับเข้าไปหาท่านมิได้ขาดโดยเฉพาะนักข่าวหรือสื่อมวลชนจะติดตามเสนอข่าวสารของท่านอยู่เสมอไม่ว่าท่านจะพูดอะไรคำพูดนั้นมักเป็นที่สนใจเป็นอย่างมาก มีเรื่องที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับการทำงานของท่านได้ทุกแขนงทุกสาขา แต่ที่น่าสนใจมากที่สุดก็คือการศึกษาเปรียบเทียบวิธีการเผยแผ่พระพุทธานุชาของท่านกับพระเถระทั้งหลายที่มีลักษณะเด่นแตกต่างกันและเหมือนกัน เรื่องอิทธิพลของการใช้สัญลักษณ์คือวัตถุมงคล คาถาอาคม ตะกรุด และการเคาะศีรษะแทนการประพรมน้ำมนต์ในสังคมปัจจุบัน และการสงเคราะห์ประชาชนโดยการบริจาคสร้างสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นงานที่ท่านอุทิศชีวิตเพื่อทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ

สัญญา ปญญาวิจิตโต (2543, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “รูปแบบและแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมพระครูพิศาลธรรมโกศล” (หลวงตาแพ้ว เยื่อไม้) จากการศึกษาพบว่าท่านได้รับเปลี่ยนรูปแบบการเทศน์มหาชาติ การเทศน์ธรรมวัตรตามแบบประเพณีโบราณดังกล่าวมาเป็นเทศน์มหาชาติแบบประยุกต์และนำเข้าสู่การปาฐกถาธรรม บรรยาย อภิปราย ได้ว่าที่ การ

สนทนารวมและแบบร้อยแก้วเป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้การเผยแพร่ธรรมผ่านสื่อสารมวลชนต่าง ๆ เช่น วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร แอปพลิเคชันเสียงและจัดพิมพ์หนังสือธรรมออกมาเผยแพร่เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายคือให้ผู้ฟังที่มีโลหะ โทสะ โมหะ ก็ให้หายจากโลหะ โทสะ โมหะลงบ้าง ผู้ฟังที่มีความทุกข์ก็ให้หายจากทุกข์ ผู้ฟังที่มีความประพฤติไม่ดีอย่างใดอย่างหนึ่งก็ให้เลิก ละ-ละหรือผ่อนให้คลายลงได้โดยเฉพาะวรรณกรรมเรื่องสั้นสะท้อนให้เห็นค่านิยมและปัญหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมไทยสมัยนั้นท่านได้ให้คำแนะนำและเสนอความคิดเห็นเชิงแก้ไขปรับปรุงในเรื่องต่าง ๆ ชักจูงโน้มน้าวจิตใจผู้คนให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรม และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเอง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในครอบครัวและสังคม ส่งเสริมให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องต่าง ๆ ที่สังคมไทยบกพร่อง

วุฒิกมร วุฑฒิกมร (2543, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชมนู” (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) จากการศึกษาพบว่าเนื้อหาพุทธธรรมของพระราชมนูนี้คือ มีเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับ เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ ๆ ให้ขบคิดเสมอโดยใช้ภาษาร่วมสมัยฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึกชัดเจนซึ่งโดยสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมได้เป็น 4 ประเภทคือ 1.) เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม 2.) เนื้อหาประเภทบูรณาการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 3.) เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา 4.) เนื้อหาประเภทวิชาการ

จากการศึกษาวิจัยหนังสือและผลงานของพระราชมนูจำนวน 42 เล่ม พบว่าพระราชมนูนี้ท่านมีเทคนิคและวิธีการนำเสนอพุทธธรรมที่โดดเด่น 6 วิธี

1. นำเสนอโดยแยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ
2. นำเสนอโดยการยกอุปมาเปรียบเทียบ
3. นำเสนอโดยการยกพุทธศาสนสุภาษิต ปรัชญาคม ๆ โคลง บทประพันธ์ และบทกลอนเป็นต้น
4. นำเสนอโดยวิธีการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ
5. นำเสนอโดยการแยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย
6. นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

จากการสำรวจทัศนคติพระภิกษุสามเณรที่มีผลต่อการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชมนูนี้ปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งและเห็นด้วยต่อบุคลิกลักษณะเนื้อหาพุทธธรรมและเทคนิคการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชมนูที่นำเสนอ และมีความพอใจอยู่ในระดับดีมากต่อการเผยแพร่พุทธธรรมของพระราชมนูนี้ในปัจจุบัน ส่วนหนังสือที่พระภิกษุสามเณรอ่านมากคือเรื่องปลูกปลูกบิณฑบาตและพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์

จรรยา ปัญญาวโร (2540, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปะเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” จากการศึกษาพบว่าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายของท่านมีความโดดเด่นดังนี้

1. ความเป็นผู้มักน้อยสันดาน พระมหากัสสปะเป็นแบบอย่างของผู้สันโดษที่ก่อให้เกิดความเลื่อมใสของผู้มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย อันเป็นธรรมเนียมของนักบวชที่ควรใช้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติด้านนี้

2. ความเป็นผู้คงแก่เรียน ท่านพระมหากัสสปะแม้บวชเมื่ออายุมากท่านก็ไม่ทอดธุระในพระศาสนาแม้ประพฤติดิปฏิบัติจนเกิดความสมบูรณ์ในไตรสิกขาจนถึงจุดหมายคือพระอรหัตผลเป็นผู้แตกฉานในองค์ธรรม อบรมภิกษุทั้งหลายทั้งทางตรงและทางอ้อม

3. พระมหากัสสปะได้เป็นแบบอย่างของผู้ประพฤติปฏิบัติชอบจนเป็นที่เคารพยำเกรงของเพื่อนภิกษุ คือเป็นการสั่งสอนด้วยการปฏิบัติ ซึ่งมีผลมากกว่าการพูดอบรมสั่งสอนโดยตรง

4. พระมหากัสสปะได้รับมอบหมายให้เป็นประธานในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกในปัพุทธปรินิพพาน อันเป็นการรักษาลักษณะและข้อปฏิบัติที่ถูกต้องใช้เป็นแบบแนวทางการศึกษาและปฏิบัติสืบต่อมาซึ่งเป็นต้นแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทสืบมาจนปัจจุบัน

บันนิตดา นพพนาวัน (2533, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมของสถาบันสงฆ์” จากการศึกษาพบว่ามีจุดเด่นในด้านการชำระพระไตรปิฎกแล้วจัดแปลและพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย การแต่งหนังสือธรรมประเภทต่าง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการสื่อสารในการเผยแผ่ธรรมมาจากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม การสนทนาธรรม และมีการใช้สื่อดิจิทัลสมัยใหม่เข้ามาช่วย ได้แก่เครื่องขยายเสียง วิดีโอโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร เทปบันทึกเสียง และการพิมพ์เอกสารหนังสือธรรมออกเผยแผ่ หัวข้อธรรมจะเน้นความสามัคคีและปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อประชาชน หัวข้อธรรมที่ควรเน้นพิเศษคือเรื่อง ธรรมสำหรับชีวิตประจำวัน หน้าที่ที่พึงมีต่อกันระหว่างลูกกับพ่อแม่ ลูกศิษย์กับครูอาจารย์ ลูกจ้างกับนายจ้าง และหน้าที่ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับพระสงฆ์ หัวข้อธรรมที่ควรเผยแผ่มากที่สุดคือ ทางเดินของชีวิตเพื่อไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิต รู้จักเป้าหมายของชีวิตและสังคม สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมของสถาบันสงฆ์ไทยจำแนกออกได้เป็น 5 ด้านดังนี้

1. ด้านพระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ในฐานะผู้เผยแผ่ธรรมขาดแคลนพระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริงโดยเฉพาะในเขตชนบท และสถาบันสงฆ์ไทยยังไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันได้ยังคงพยายามรักษารูปแบบเดิมในการเผยแผ่ จึงทำให้ประชาชนไม่สนใจฟังเป็นต้น

2. ด้านรูปแบบการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรม เช่น รูปแบบการสื่อสารเพื่อชักจูงชวนชาวบ้านเข้าวัดยังคงใช้รูปแบบเดิมโดยการจัดงานวัดแล้วมีมโหรีสพ หรือบางวัดเน้นที่ไสยศาสตร์เป็นเครื่องล่อ และยังมีรูปแบบการเทศน์หรือบรรยายธรรมภาคทฤษฎีเป็นหลัก ไม่มีภาคปฏิบัติหรือกิจกรรมต่อเนื่องเป็นรูปธรรมทำให้การเผยแพร่เข้าไม่ถึงจิตใจผู้ฟังอย่างแท้จริง

3. ด้านวิธีการหรือกลวิธีการเผยแพร่ธรรมะ เช่น ไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมที่เหมาะสมกับผู้ฟัง ไม่มีการศึกษาธรรมอย่างถ่องแท้ ไม่มีการฝึกใช้โสตทัศนูปกรณ์มาก่อนส่วนใหญ่ใช้สื่อบุคคลเป็นหลักจึงทำให้การเผยแพร่อยู่ในขอบเขตที่จำกัด

4. ด้านประชาชนผู้รับฟังธรรมะ เช่น ประชาชนขาดความรู้ด้านศีลธรรม การศึกษาทุกระดับไม่เน้นธรรมและศีลธรรม สภาพสังคมที่เจริญมากขึ้นเป็นปัจจัยที่ไม่เอื้ออำนวยให้ประชาชนสนใจธรรมะ

5. ปัญหาและอุปสรรคด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่นั้น พระสงฆ์และสถาบันสงฆ์ยังไม่มีการศึกษาและประเมินผลการเผยแพร่ธรรมเพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์สังคมปัจจุบัน ขาดการประชาสัมพันธ์และการใช้สื่อมวลชนในการเผยแพร่ธรรมะ

สุภวัฒน์ หนูพริก (2538, น. บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ทัศนะและความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียน มัธยมศึกษา ต่อการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ศึกษาเฉพาะกรณี ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า 1. ผู้บริหารโรงเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับเข้าใจเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาดี จึงทำให้มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังในเรื่องอื่น ๆ สูงด้วย 2. ผู้บริหารโรงเรียนมีความคาดหวังสูงกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระนิสิตโดยมีความสัมพันธ์มีความคิดเห็นถึงผลกระทบสูงด้วย 3. ผู้บริหารโรงเรียนเห็นว่า ปัญหาและอุปสรรคของการสอนวิชาพระพุทธศาสนานั้นมีปัญหาและอุปสรรคเล็กน้อย

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพอสรุปได้ว่า ในการเผยแผ่ธรรมะนั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความหลากหลายในการส่งสารและรูปแบบวิธีในการนำเสนอให้ทันกับภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปเสมอ ยิ่งในสังคมปัจจุบันมีความซับซ้อนและความแตกต่างกันแทบทุกสังคมและวัยโดยเฉพาะในหมู่เยาวชนที่เป็นกำลังของชาติ จะทำอย่างไรให้พวกเขาให้ความสนใจและความสำคัญในหลักธรรม จึงนับว่าเป็นเรื่องที่ท้าทายของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ เพราะจะเป็นการนำและชักจูงพวกเขาเข้าสู่หลักธรรมเพื่อนำไปปฏิบัติ ในการปฏิบัติงานของพระวิทยากรก็เช่นเดียวกับการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยลักษณะในการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการทำงาน และความคิดเห็นของบุคลากรในหน่วยงานเพื่อจะได้นำข้อมูลไปพัฒนาการทำงานและองค์กรต่อไป

ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาถึง การพัฒนาค่ายคุณธรรมเพื่อการเผยแพร่ ธรรมสำหรับเยาวชน โดยศึกษาถึงลักษณะการดำเนินงาน รวมถึงปัญหาอุปสรรคและความคิดเห็น ของพระวิทยากรต่อการพัฒนาค่ายคุณธรรม เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษานำเสนอให้ผู้บริหาร หน่วยงานทราบและนำไปใช้ในการกำหนดเป็นกระบวนการและรูปแบบในการเผยแพร่ธรรมใน รูปแบบค่ายคุณธรรม ตลอดจนเป็นแนวทางเสริมสร้างชีวิตของผู้เข้าค่ายให้พวกเขามีคุณธรรมนำ ความสุขมาสู่ตนเองและสังคมต่อไป

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

